

Предговор

Причината за издаването на тази малка книжка възникна много по-отдавна от самото ѝ реално замисляне като текст и визия от авторите ѝ. Несъзнаваната подложка на същата тази причина лежи някъде дълбоко в ума на всяка жена. Сега имаме повода и силата да извадим найвече тези си спомени, които са и изразното средство в цяла съпровождаща изложба – „Изкуство с работно време“ на Ния Пушкарлова – реален участник в тези текстове и визия – в колаборация с Мая Йоцова и Руби Сигър. Ние трите неотдавна бяхме събрани в артистична резиденция, където Руби Сигър предложи проект, свързан със сексуалното насилие върху жени в културни институции в България. Проектът не се осъществи така, както бе замислен, защото, под предлог, че „такъв проблем в България няма!“, не можа да събере анонимни разкази от жени. Объркана от ситуацията, реших да внеса, поне за мен лично, някаква яснота по въпроса, без да навлизам в ненужни битки. По-късно, когато вече готвех изложбата си, се появи кратък разказ на Мая, отново отправящ мислите ни в посока – загуба на инстинкти! Тогава беше вече ясно оформена идеята за тази книжка! И след един проведен скуре разговор между нас трите, и с още няколко колаборатори, вече държите в ръцете си продукта: „Кажете ми какво виждаш?“

Ния Пушкарлова

Часм I

1

Смътно в мен

Бях може би на около 9 или 10 години. Ваканцията - топло и потно време. Тогава решавахме да ходим с момичешката ни компания по трамваите, по централни улици на разходка или даже на музей, а веднъж даже и до летището, просто ей така на разходка.

Бяхме в натъпкан трамвай по обедно потно и задушно време, когато усетих, че върху крака ми имаше допир на нещо меко, упорстващо. Бях с къси панталони. Много лелки около нас питаха дали сме „за слизане“. Както и един мъж точно зад мен, каквото и да правех, за да се отгръпна от него, той винаги се намираще зад мен. Даже веднъж го погледнах „прямо и нагло“ в лицето, само за да видя разширените му от нещо непознато за мен тогава, напомнящо лудост, очи. Когато най-накрая слязох от трамвая заедно с всички мои приятелки, на бегрото ми отзад имаше нещо разлято, прозрачно-белезникаво като кисело мляко. Бях ужасена и потресена въпреки, че не знаех какво е това, на тази възраст се усещах омерзена по някакъв начин.

Последваха „образователните“ приказки от сестра ми, която ми беше единственият източник на реална информация, не само по тези въпроси, но и много други, да не кажа всички. Тя четеше задължителните четива по български и литература и ми ги преразказваше. Тя беше тази, която ми разказа за вулканите и как където и да идеш, лавата все ще те докопа; от нея знам за жената, която изплела килим от косата си; тя ми разказа за първи път и за това, че от жените тече кръв всеки месец; а от мъжете бяла течност, но не всеки месец, а спорадично, от време на време и то без някаква цикличност. Бях толкова силно потресена, не само от факта, че ме чака подобна зла участ, но и от факта колко нечестно е това към жените и момичетата и как не можело да ми се размине, въпреки силните ми протести. Тогава чак се усъмних в произхода на тази кисела прозрачно-белезникава течност, разлята по външната част на бедрото ми в онзи горещ следобед в трамвая.

* * *

Вярвам, че тези ми сблъсъци не се различават много от тези на всички, повтарям - всички други момичета, росли през соца в България. Редовните ни излети в планината, паркове или даже на улицата, бяха съпроводени от задължителните непристойни подхвърляния, а и не само подхвърляния. Разходките с приятелки в парковете бяха неизменно съпроводени от „тях“. Някой път се бяха наредили зад почти всяко дърво в парка или вървящи зад нас и прикри-

2

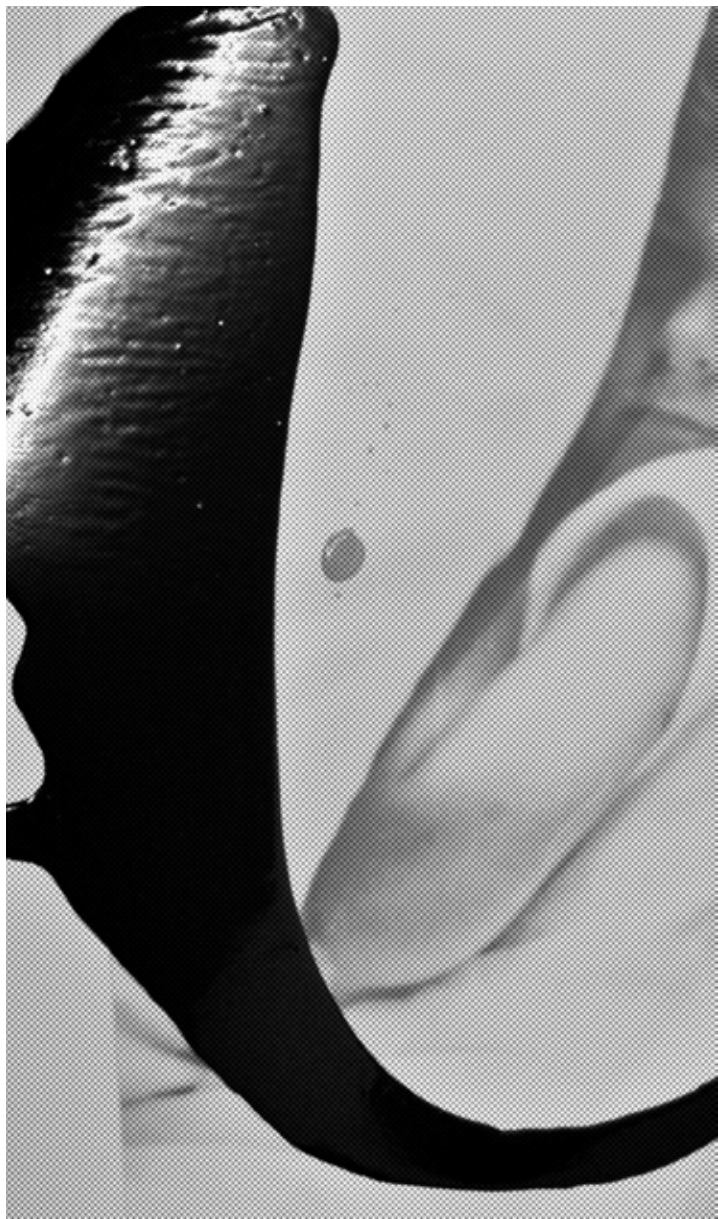
3

ващи непристойното си деяние зад вестник „Работническо дело“. Друг път нагло показващи еректиралния си член под шлифер в трамвая или на кое да е друго обществено място. Оттогава не обичам мъжки шлифери-никога не знаеш какво ще се покаже отдолу.

Беше ме страх, почти постоянно ако трябва да се размина с група момчета, та били и по малки от мен. Буца заставахе в гърлото ми и имах чувството, че ми се подкосяваха краката.

До нас в блока съседен на моя, имаше едно момиче което беше доста по голямо от мен и се беше zalюбило с един циганин, който живееше в близкото малко приспособено гето до блоковете ни. Той имаше гънки, а това си беше направо издигащ фактор влияещ директно на социалния статус по онова време. Те имаха даже 2 деца, забравих как се казваха и те и децата им, само помня как ходеха презгърнати по улиците, демонстрирайки безсрамно любовта си напук на всички социални предразсъдъци. Докато един ден излизайки от нашия блок, ми казаха да не минавам покрай другия, идентичен на нашия блок, защото Тя се беше хвърлила от 13тия етаж, заедно с двете си деца през нощта. Децата - момиченца, бяха още облечени в пижамките си.

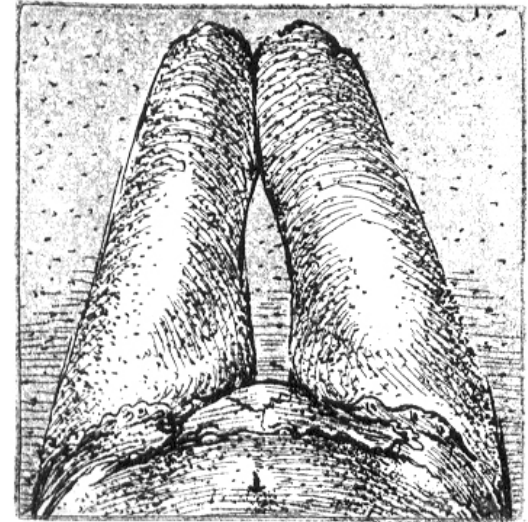
И други неразрешими случай бяха свързани с високите етажи и покриви на нашите блокове. Въобще, хората ги привличаха високите етажи и не веднъж се хвърляха от там, докато не за-

4

твори́ха достъ́па до покрива на блоковете ни и ние децата никога не можехме повече да ходим там. Но понякога се случваше да се отвори желязната врата за да се оправя нещо по покрива и ние децата издебвахме и се качвахме. Там беше приказно. Разкрилата се пред мен гледка така ми задействаше въображението, че не можех да спя от въодушевление и идеи със седмици, за това какъв би бил живота ми и къде и как бих искала да живея. Първо беше почти найвисоката точка в София, по онова време и се виждаше до края на хоризонта абсолютно безпрепятствено. От друга страна, амбициозните и прозорливи архитекти от 60те години, бяха предвидили, че може би на тези покриви ще се плажува и имаше душове и места за шезлонги, всичко това върху старателно положени плочки. Никой никога не плажуваше там, само привличаше самоубийци.

Ния Пушкарова

Часть II

5

Бодлива роза

БЪДИ КАТО РОЗА КРАСИВА, НО НЕ КАТО НЕЯ БОДЛИВА, пишехме в лексиконите на приятелките си някъде към края на 80-те години. Бяхме малки, още не бяхме влезли в пубертета. Някъде по това време си спомням как в нашия „Г“ клас момчетата започнаха една игра.

Започнаха да ни опипват по още непорасналите гърди и още неоформени тела. За момчетата от класа това беше станало забавление, надпреварваха се кой ще опипа повече и се насърчаваха. А за момчетата междучасията се бяха превърнали във време на тормоз, смесен с първото ни получаване на внимание от другия пол. Това трая дълго време, месеци мисля. Не знам точно какво стана, но другарката (все още учителките бяха другарки) забеляза нещо и в час ни разпита какво е станало. И така случващото се излезе наяве. Момчетата, един по един, бяха разобличени и засрамени. В моите детски очи учителката направи нещо радикално. Взе им бележниците и им написа забележка, описваща на техните родители какво са направили.

Зачервените момчета станаха алено червени и видимо ядосани (на нас и на другарката) заради това, че ще трябва да занесат бележниците си вкъщи за подпис. Това сложи край на този тормоз, но предзнаменува многобройни други случки в моя живот, по автобуси, в паркове.

А аз обожавях природата, но чак когато се преместих в Канада, можах да ѝ се насладя и да я преброя. Нашите бяха обсебени от вечен страх да ме оставят да ходя по парковете и планините, дори и с група приятели. Макар сама да забелязвах „мъжете с шифери“, бях ядосана на „глупавата“ им параноя. „Не, не можеш да отидеш на „Република“ (басейна)“. И за мое още по-голямо нещастие баба ми се обади да им каже да внимават да не ме пускат, понеже едно момиче е било изнасилено там. „Не, не можеш да отидеш на Витоша с приятелките си.“ А аз обожавях Витоша, обожавях планината. Планината е чисто място. Как може всичките ми други приятели да ходят, а аз да не мога.

* * *

7

Когато имигрирахме в Канада, прекарах първите си години в обикаляне на планини и гори. Когато бях на Скалистите планини, на арт резиденция, говорихме с един австриец за това, че нашите не са ме пускали на планина, защото са се страхували за мен, и той ми каза, че в Австрия имат поговорка – „Над 2000 метра надморска височина всички са приятели“. И аз бях на това мнение.

След около година се озовах в Рила на над 2000 метра надморска височина. Бях отишла да снимам събирането на дъновистите през август. Пътуването стана спонтанно, бях разбрала за него преди няколко дни, но нямах никакви неща за къмпингуване. А не исках да отложам снимките. Събрах набързо каквото можах от приятели, но не успях да намеря спален чувал. Реших, че няма да е толкова студено през нощта и ще мога да издържа и без него. На път към Езерата, за мое щастие, се срещнах с две девойки, с които споделихме моята палатка. Температурата падна много ниско през нощта. И даже с двете жени в палатката, пак си беше много студено. След два дни девойките се подготвиха да си тръгват, а аз исках да остана да поснимам още малко време. Знаех, че ако остана сама в палатката, ще замръзна и грам сън няма да падне.

Междувременно срещнахме един техен приятел – алпинист и дъновист, и те го попитаха дали мога да остана в неговата палатка за една нощ, за да не мръзна сама. По техните думи, а и по моя преценка, той беше готин човек, можеше да му се има доверие. Дъновистите, алпинистите – това са честни хора. Неговата палатка беше в дъновисткото селище, което беше на хълм. Стигаше се до нея по една стръмна пътека. Бях я минала предишната вечер по залез и ми стана ясно, че слизането е опасно дори и със светлината от залеза, а камо ли през нощта.

И така, алпинистът и аз си легнахме, и току да заспим, и той започна да ме целува. Отгръпнах се и му казах, че въобще не искам да го целувам. Мисля даже, че му бях казала, че имам приятел – не че имах, но винаги използвах това като предпазна мярка. Това не го спря, цяла нощ той правеше опити да ме целуне или прегърне, или опипа, или да се настани върху мен, а аз ги избягвах и го отблъсках. В главата ми се въртеше мисълта дали, ако се махна от неговата палатка, ще мога ли да стигна до моята студена палатка по стръмната пътека, без фенер в тъмницата. Знаех, че това е опасно и реших да остана в неговата палатка. И така, отблъсквайки постоянните му опити, прекарах една от най-безсънните и неприятни нощи в моя живот на над 2000 метра надмор-

9

ска височина при красивите Седем рилски езера и свещеното гъновистко събиране за посрещане на изгрева.

Мисля си, че българските жени са често изправени пред тези избори, тези ситуации между стръмната тъмна опасна пътека и сексуалния тормоз. Всичко толкова е навлязло в нашето ежедневие, че е просто нормално. Дори и не го забелязваме. А сексуалният тормоз е базиран на едно неуважение, едно незачитане на личността на жената, на нейното достойнство.

Когато бях малка, много се препирах с баща ми. Винаги беше за това, че посочвах някаква несправедливост в неговите действия и думи. А майка ми, за да разреши спора, казваше: „Мая, жените са тези, които правят компромисите“. Под компромис тя имаше предвид: съгласи се с него, забрави това кое е честно и кое не е и просто кажи това, което ще го поласкае, и мир да има. А това нито е компромис, нито е мир. Това е едно заличаване на твоята личност. Мисля си за всички тези случаи в днешната ситуация...

Мая Йоцова

Чаcт III

Смазване на колелото

Мъртвото тяло
в оловно-ябълков сос

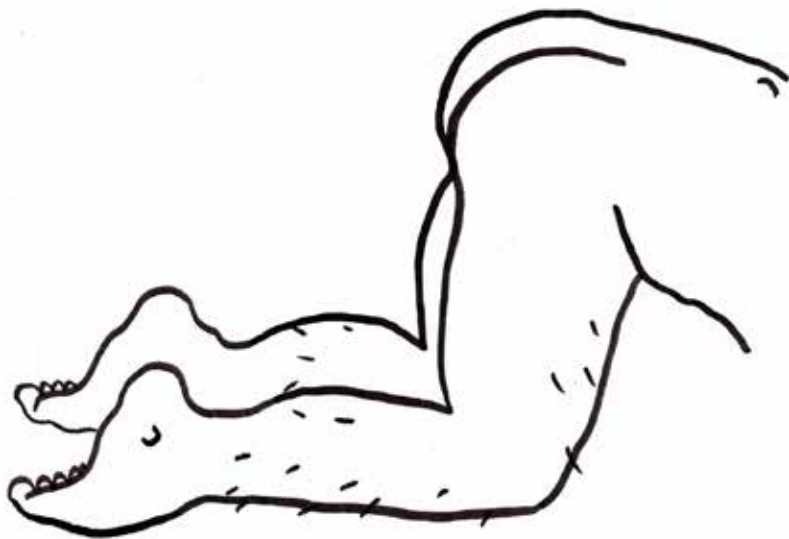
провлачва месестите си крайници
по мраморния под,

оставя следи като слуз от охлюви,
ако му оставиш вратата отворена.

10

Имах щастливата възможност да оставя
службата си, за да участвам в две арт
резиденции в София тази година. И така
се срещнах с една артистична общност, която
бе толкова активна, всеотдайна и богата
на прояви, че се почувствах изцяло въввлечена
в нея. Пред себе си имах, въпреки липсата на
държавно финансиране, стабилна структура от
грижливо поддържани артистични отношения
между художници, куратори, писатели и почитатели
на изкуството – взаимоотношения на
подкрепа в истински човешки план. Трябваше да
отбележа, че никога не се бях чувствала така
креативна и одухотворена, освободена от тежестта
на битието. За разлика от опита ми в
Университета и на арт сцената в Лондон
(не че съм държала особено да се наложи там),
арт общността в София не е така подвластна
на състезателния дух и токсичността, която

11

той понякога причинява. Може би това усещане се дължи в голяма степен на привилегированото ми положение като „културен турист“, който се наслаждава на една розова картина и си тръгва, без да е навлязъл сериозно в реалността с нейните проблеми. Но всъщност считам, че съзнателно се противопоставях на такова лековато отношение и успях да установя истински значими отношения с хора, които силно ми повлияха – Ния е една от тях.

Подмамена от фалшиво чувство за сигурност, направих едно „грандиозно“ заключение – че тук биха приели охотно моята презентация, която всъщност се зароди по време на един курс в лондонския университет „Голдсмит“ – за феминистичния дискурс, нарушаващ общоприетите канони на белите мъже. Мислех, че вече съм преодоляла своя предразсъдък и съм достатъчно гъвкава и чувствителна, за да осъзная, че не мога да налагам самодостатъчната си концепция, а трябва да я съобразя с конкретното място и аудитория. Бях наясно с невероятната работа, която организации като „Български фонд за жените“ правят за насилието срещу жени и с неотдавнашния художествен проект „Beat“, който изобразява хора, които слушат домашно насилие и не действат навреме или изобщо. Имах желание да пиша и говоря за различните области, в които се проявява домашното насилие от стария патриархален модел, като например дома, институциите и обществените места, опитвайки се да засегна в историите си проблемите на расова, сексуална и джендър основа. Не съм се и опитвала да изрека някакви

обвинения към българските социални практики, а да направя паралел между действителността във Великобритания и България.

* * *

Проведохме многобройни разговори по темата. Бях изненадана да узная, че отговорите бяха доста различни. За всяко мнение: „Да, трябва наистина да говорим по въпроса“ имаше и поне един отговор: „Това е по-скоро проблем на западните общества“. Друг отговор, който често се появяваше, беше: „Заради комунизма, в който сме живели, ние нямаме този проблем, тъй като одавна сме равноправни“. Други пък считаха съдбата си за предрешена и например казваха: „Ами така стоят нещата, мъжете са си такива“. Явно бяха чували точно тези отговори от собствените си майки, „Такива са си мъжете“ или „Те са повредени хора, не им обръщайте внимание“. Всичко това поражда въпроса какъв е смисълът да се робува безропотно на такива болезнени преживявания? И на кого всъщност говорим?

Една култура, която избилства на случаи на обвиняване на самата жертва и заглушаване на оплакванията ѝ, води до това, индивидът да се чувства напълно безпомощен. И тук имам предвид конкретно тенденцията, медиите да търсят вината у жертвата и да подтискат протеста ѝ. Например медиите се фокусират по-скоро върху начина, по който е обличена жертвата, душевното ѝ състояние или лична-

та ѝ история, вместо да се занимават с мъжа, когото я е убил или нападнал. Това не може да служи за друго, освен за предупреждение към жените, естествено. Как това се превръща в естествен извод за една нападната жена? По същия начин, по който наскоро бе убита смелата и талантива журналистка Виктория Маринова. Тази система се подхранва от чувството за изолация на индивида, отчаян и невиждащ изход от ситуацията. „Момчетата са си момчета!“. Когато отказваме да погледнем към проблема или да го обсъждаме, той сякаш става неизмеримо голям. Както се случва във филмите на ужасите, страхът от чудовището е най-голям, когато не можем да видим ясно очертанията му. То е неназовимо и затова оставаме безсилни да го разкрием в пълната му яснота (Бел Хукс / Bell Hooks). Когато оставаме безмълвни в нашето болезнено преживяване, сякаш най-лесно е да „интернализираме“ (насочим навътре това потисничество, б.п.), да приемем, че именно и само ние сме си отговорни за проблема. Ние трябва „да се научим да живеем с него“ или по-бруталното, съветват ни „да го преодолеем“. Това не е проблем само на България, а и на много други страни, със сигурност и на Великобритания.

* * *

Иска ми се да говоря за изолирането – онази подложка, която формира стените около насилствените действия. Сара Ахмед говори за стените и се сблъсква с тях в рамките на институциите, въз основа на сексисткото и расистко пристрастие. Интересува ме най-вече как предугаждането на насилието може да измени телата и чувството ни за адаптация, за да оцелеят. Например как се формира желанието, породено от страха ни от насилие, и как телата ни безмилостно се превръщат в обекти? Как женското удоволствие придобива очертания чрез живота ни в общество, което възприема удоволствията на мъжа за далеч по-значими? Как управляваме професионалния си живот, така че да не ни определят като „деспотични“ или „емоционални“. И как тогава бихме определили щастието и взаимоотношенията си в една утопия, където нашите тела не би трябвало да предугаждат насилието, отхвърлянето и неудобството? Ако традиционните идеи за щастие в обществото ни (къща, съпруг и две деца) бъдат отменени, как би се изместила тази подложка? Дали все така сериозно ще продължим да се осланяме на ревността в отношенията си, сякаш това е мярката за това колко много ни е грижа? Дали ще определяме щастието си според това колко точно сме желани от мъжете? И ако ни кажат, че въпросното щастие се равнява на връзка, брак и дете, кой тогава се възприема като злощастен и какви са последствията от тази другост? (Ахмед)

Мълчанието като техника за оцеляване със сигурност е валидно – само трябва да прочетем

за Виктория Маринова, за да се убедим, че „не си струва“. Моето съществуване, пасивно и сдържано, като техника за оцеляване през целия ми живот, беше като моето усещане за себе си, преживяващо смърт. Да не потрепна, когато един мъж докосна крака ми в автобуса. Да престана да говоря, когато някой мъж говори през мен. Да не участваш пълноценно, да не позволяваш на себе си да реагираш или да говориш или да представляваш себе си безсрамно е това „АЗ“ което отсъства, изгубено е, невидимо е. Ето защо пространствата, в които се чувстваме способни да говорим, са толкова важни.

* * *

Но нека се върна обратно на двата въпроса, които зададох по-рано: какъв е смисълът да се обсъжда травмата? И с кого всъщност я обсъждаме? Струва ми се, че говорим не за системата и мъжете насилници, а едни за други (както за мъже, така и за жени), изпитващи на гърба си насилствените структури на патриархата. Обсъждаме точната форма на звяра и начините, по които неговото присъствие влияе на начина ни на държане. Предлагаме опознавателно вглеждане един в друг и една колона за подкрепа при приемането на факта, че не сме сами и заедно бихме се справили по-добре, износвайки тежестта. Смятам, че делото на Ния ни предлага една изключителна сила – тя гръзва да се постави в ролята на уязвима пред всички нас, постигайки по този начин изключително силно внушение и влияние върху богатия културен гоблен на България. Тези разговори имат широк отзвук и се явяват ключови. Гневът би

накарал нещата да излязат от контрол, той би могъл да се пробуди и мобилизира, но смислените разговори могат само да подсилят основите на разбирането и емпатията ви. А нашите различия също са от голямо значение – те са грубите ръбове, които поддържат здравия ни захват. Не е необходимо да се съгласяваме с всичко, но със сигурност е важно да бъдем възприемчиви и внимателни слушатели.

Руби Сигър

Съдържание

Смътно в мен.....Ния Пушкарова
Бодлива роза.....Мая Йоцова
Смазване на колелото.....Руби Сидър

Изображения

1-4.....автор Ния Пушкарова
5-9.....автор Мая Йоцова
10-12.....автор Руби Сидър
Уводни илюстрации - Част I, II, III.....
.....автор Дарена Георгиева

Корица и графично оформление
Дарена Георгиева

Лиля Ангелова	Благодарим на
Деница Тонева	Беате Минковски
Георги Камбуров	Джини Сайкс
Валентина Маринова	Краси Генова
Мария Бояджиева	Галерия "Гешов"
	Добромир Иван

Връзки

<http://nia.watertowerartfest.com/>
www.maiaiotzova.com
www.rubycedar.co.uk
www.darenageorgieva.com